

17. Там само. — С.34-39.
18. Там само. — С.42-46.
19. Там само. — С.47-50.
20. Там само. — С.50-51.
21. Там само. — С.51-53.

Автор аналізує позитивне ставлення В.Січинського до творчості особистості гетьмана І.Мазени, як державного діяча, політика, полководця, зодчого української культури та духовності.

Ключові слова: Іван Мазена, історико-наукова база, державний діяч, українська культура, література, освіта, будівництво храмів.

Отримано: 2.04.2004 р.

УДК 94(477)(091)

О.В.Баран

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича, Львів

ВНЕСОК ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО У ВИВЧЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ МІСТА ХОЛМА

У статті розглядається зміст монографії В.Січинського "Місто Холм" (1941) у контексті важливості викладеного історичного матеріалу для вивчення процесу виникнення і етапів становлення цього міста в середньовічну добу для сучасних його дослідників.

Ключові слова: Місто Холм, середньовіччя, початки міста, розбудова, дискусія, історіографія.

У 1941 р. в Кракові вийшла в світ друком невелика монографія Володимира Січинського "Місто Холм"¹. Її поява саме в цей час і з-під пера саме цього автора була не випадковою. З одного боку тоді йшла боротьба між польською та українською громадами міста за володіння, зокрема, церковними спорудами (в першу чергу Холмським кафедральним собором), що викликало до життя численну пропагандистську літературу; з іншого — В.Січинський, особа близька до Організації українських націоналістів (мельниківців), хоча і працюючи на той час у Празі, не міг залишитись осторонь тієї боротьби².

Книга В.Січинського про Холм, таким чином, є надзвичайно цікавим об'єктом для дослідження. Вона дозволяє побачити як уявляли собі історію міста в українських націоналістичних колах ХХ ст. Аналіз конкретної історичної інформації роботи при зіставленні з матеріалами праць попередніх дослідників дає можливість розкрити внесок вченого у вивчення середньовічної історії міста Холма, що і є головним завданням запропонованої статті.

Сучасна схема виникнення і розвитку середньовічного Холма бере свій початок з праць Михайла Грушевського, який виходячи з даних Галицько-Волинського літопису, відніс час його заснування до періоду

діяльності тоді ще волинського князя Данила Романовича, — власне до 1237 р³. Однак, вже перше ж твердження В. Січинського про початки Холма йде в розріз із традиційною схемою. *“Початки міста Холму ховаються в глибині віків. Передісторичні знахідки свідчать, що тут була давня словянська оселя. Також стародавні чужинські хроніки говорять, що в IV-V ст. тут було місто — столиця обширного краю. Як подають наші найстарші літописи, Володимир Великий, поширюючи своє володіння і християнську віру, заложив тут першу церкву та й заснував єпископство (виділення моє — О.Б.)”*⁴. Вчений не повідомляє, звідки він запозичив таку інформацію, але фрагменти цитати вказують на запозичення, а місцями і дослівне цитування, статті про Холм польського дослідника XIX ст. Ю.Бартошевича: *“... osada (Холм — О.Б.) jesze z pogańskich czasow pochodząca, odwieczna siedziba słowiańska i od początkow historii polskiej znajoma. Jeszcz Włodzimierz Wielki rozszerzając z Kijowa władę swoję i wiarę Chrystusa, aż ku Rusi Czerwoziej, miał tu zalożyć pierwszý Kościół drewniany i nawet ustanowić biskupa obrządku wschodniego”*⁵.

Залишаючи в стороні цілковиту недоведеність тверджень про стародавність поселення на місці Холма та заснування у ньому єпископа за часів київського князя Володимира Святославича (перелом X-XI століть), як на цілковиту новелу слід вказати на тезу про Холм у IV-V століттях узагалі як місто, і як столицю краю. Не підкріплює аргументами і поклик на літописну статтю 981 р. у якій ідеться про захоплення Володимиром Святославичем Червенських городів, адже попри наполягання В.Січинського, що до їх складу входив також і Холм, прямої згадки про місто у літописі нема⁶.

Ведучи далі свою розповідь про початки міста Холма, вчений звертає увагу на статтю 1072 р. Никонівського літопису, де повідомляється про холмського єпископа Івана: *“В XI стол. в Холмі був уже свій єпископ, як про це свідчить Никоновський літопис під роком 1072, де оповідається про участь холмського єпископа Івана на урочистому перенесенні мощів Бориса і Гліба у Вишгороді”*⁷. В.Січинський не перший, хто в історіографії звернув увагу на це повідомлення Никонівського літопису. Ще не названий на ім'я автор праці “Городъ Холмъ и его древняя святыня чудотворная икона Божіей Матери”, опублікованої 1882 р. вказав на цей факт, що на його думку підтверджував заснування міста ще до XIII ст⁸. На це ж повідомлення вказав інший дослідник XIX ст. Григорій Хрусцевич, що правда зауваживши, що від 1071 р. (він помилково вказує дату) до XI-II ст. у писемних джерелах більше немає ніяких вказівок на існування хомської єпархії⁹. Рішуче заперечив достовірність статті 1072 р. київський історик Микола Данкевич, віддавши перевагу свідченням Галицько-Волинського літопису¹⁰. Завершив дискусію Михайло Грушевський, своїм авторитетом ствердивши, що до Данила Романовича, тобто до XIII ст., Холма як міста не існувало¹¹. Таким чином, наполягання В.Січинського у середині XX ст. на достовірності свідчення Никонівського літопису про холмського єпископа під 1072 р. виглядає кроком назад в історіографії.

Наступним джерелом, яке на думку історика мало підтверджувати існування Холма в XI ст. стала праця польського хроніста Яна Длугоша: *“Польський історик XV стол. Длугош пише, що в 1074 р. володів Холмом кн. Григорій”*¹². Ця згадка також має свою історіографію. Скептично до

неї поставився вже М.Дашкевич¹³. Натомість Ісидор Шараневич¹⁴, Г.Хрусцевич¹⁵, Антон Будилович¹⁶ та ін. сприйняли дане твердження як достовірне. Дмитро Іловайський у своїй статті про заснування Холма просто проігнорував свідчення Я.Длугоша¹⁷. Вигдакою назвав Длугошеве оповідання про Холм в XI ст. польський вчений Олександр Семкович¹⁸. Категорично з цього приводу висловився і М.Грушевський: *“Висловлена давніше гадка, що Холм як осада існував ще в XI в., опирається на згадці у Длугоша під 1074 р., але його оповідання по просту анахроністичне”*¹⁹. У XX ст. панівною стала позиція М.Грушевського. Пишучи про виникнення Холма, історики спираються на традицію Галицько-Волинського літопису, повністю ігноруючи Я.Длугоша. Отже, і в цьому випадку В.Січинський виступив як популяризатор сумнівних даних, від яких уже відмовилася сучасна йому історіографія.

Найбільший розвиток Холма дослідник пов'язує з часами Данила Романовича, коли місто стало столицею держави князя. В цілому він переказує текст Галицько-Волинського літопису, описуючи як мистецтвознавець архітектурні фундації князя. Звернемо увагу на схему розбудови міста в XIII ст., яку пропонує В.Січинський. Перш за все, відштовхуючись від свідчень Никонівського літопису та хроніки Я.Длугоша, вчений стверджує, що *“Князь Данило властиво розбудував і поширив давній, а не заснував його наново”*²⁰. Це сталося, на його думку, близько 1235 р., коли з'явилось *“перше укріплення Холму, коли то був побудований “градєць мая” і церква Івана Золотоустого”*²¹. Згодом князь розширив і зміцнив місто, побудувавши більші укріплення й церкви св. Трійці та святих Кузьми і Дем'яна. Саме це місто змогло вистояти під час монгольської навали на Русь 1240 р. *“Факт оборони міста перед татарами ще більше підніс значення Холму. Сюди почали сходитися різні ремісники, мистці, майстри — сідельники, лучники, тульники і майстри обробу металів — заліза, міді і срібла”*²². До цього періоду дослідник відносить будівництво церкви Івана Золотоустого (?). Наступний етап розбудови Холма дослідник приурочує до періоду після пожежі міста 1259 р.: *“Після пожежі Холму 1259 р., кн. Данило знову відбудував місто, зміцнив укріплення, побудував нові церкви і між ними побудував (чи радше відбудував) кафедральну церкву Богородиці”*²³. Таким чином, В.Січинський пропонує чотириетапну схему розбудови Холма за Данила Романовича. Перший етап мав місце у 1235 р.; другий — невдовзі після нього, але до монгольської навали 1240 р.; третій — після монгольської навали; і четвертий — відразу після пожежі 1259 р. Цю схему можна зарахувати у здобуток вченому, оскільки попередня історіографія мала значні труднощі із датуванням будівничої діяльності Данила Романовича у Холмі.

Ще І.Шараневич звертаючи увагу на відверто вставне оповідання Галицько-Волинського літопису під 1223 р. (*“Богу же изволившу Даниль созда градъ именовъ Холмъ”*²⁴), висловив припущення, що *“по спаленню Холма р. 1259, сбудований на ново Холмъ на иномъ отмѣнномъ мѣстци находилъ якъ оный р. 1223 Даниломъ сбудованийъ Холмъ”*²⁵. Текст літопису, звичайно ж, не дає підстав для таких припущень. М.Дашкевич вважав, що Холм був заснований у 1230-х роках, перед 1240 р.²⁶ Д.Іловайський припускав, що заснування міста відбулось *“до нашествія татаръ, прилизительно въ 1235 г.”*²⁷. М.Грушевський зазначав, що *“з порівняння вказі-*

вок *Itat*. [...] виходило б, як то звичайно й приймають, що Холм Данило заснував десь в 30-х рр. (коло р. 1237); літописець говорить про це кілька разів, зовсім категорично, і попросту виключає можливість здогаду, що Холм був перед тим"²⁸.

Уявлення В.Січинського про середньовічну історію Холма відображають погляд на історію міста, поширену в історіографії XIX ст. Цілком бездоказово він твердить про існування міста ще з часів раннього середньовіччя. Безпідставно довіряє розповіді Никонівського літопису про присутність холмського єпископа Івана при перенесенні мощей Бориса і Гліба у Вишгороді 1072 р., а також повідомленню Я.Длугоша про місто під 1074 р. Важливою є чітка реконструкція вченим на основі матеріалу Галицько-Волинського літопису процесу розбудови міста за князя Данила Романовича, що можна зарахувати до здобутків В.Січинського у вивченні середньовічної історії міста Холма.

Примітки:

1. *Січинський В.* Місто Холм. — Краків, 1941.
2. *Мушинка М.* Володимир Січинський і русини-українці Східної Словаччини. — Пряшів, 1995. — С.50.
3. *Грушевський М.* Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // Записки наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 1901. — Т.41. — С.19. Саме цей — 1237 рік, прийнятий в сучасній історіографії як дата заснування Холма: *І.Крип'якевич* (1237 р.), *М.Котляр* (1237-1238 роки; 2-а пол. 1236 — 1-а пол. 1238 років; 1237 або 1238 р.; 2-а пол. 1236 — 1-а пол. 1238 років), *Н.Яковенко* (1237р.) та інші. (*Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство. — Львів, 1999. — С.40; *Котляр Н.* Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. — К., 1985. — С.154; *Його ж.* Галицько-Волинський літопис XIII ст. — К., 1993. — С.34; *Його ж.* Галицько-Волинська Русь // Україна крізь віки у 15-ти т. — Т.5. — К., 1998. — С.240; *Його ж.* Коментар до літопису // Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар. / За ред. чл.-кор. НАН України *М.Ф.Котляра*. — К., 2002. — С.222; *Яковенко Н.* Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. — К., 1997. — С.73.
4. *Січинський В.* Вказ. праця. — С.4.
5. *Енциклопедія Powszechna.* — Warszawa, 1861. — Т.5. — S.203.
6. *Січинський В.* Вказ. праця. — С.5.
7. Там само.
8. *Городъ Холмъ и его древняя святыня чудотворная икона Божіей Матери.* — Варшава, 1882. — С.8. Як відомо, середина XIII ст. є загальноприйнятою в сучасній історіографії датою заснування Холма.
9. *Хрущевичъ Г.* Городъ Холмъ // Памятники русской старины в западныхъ губернияхъ. — С-Пб, 1885. — Вып. 7: Холмская Русь. — С.19.
10. *Дашкевичъ Н.* Княженіє Данила Галицкаго по русскимъ и иностраннымъ извѣстіямъ. — Киевъ, 1873. — С.91.
11. *Грушевський М.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. — К., 1992. — Т.2. — С.381.
12. *Січинський В.* Вказ. праця. — С.5.
13. *Дашкевичъ Н.* Указ. соч. — С.91.
14. *Шараневичъ И.* Изслѣдованія на поли отечественной географіи и истории // Литературный сборникъ, издаваемый Галицко-русскою матицею. — Львовъ, 1869. Вып. I и II. — С.69.

15. Хрущевичь Г. Указ. соч. — С.8.
16. Будиловичь А. Чудотворная икона пресвятой Богородицы въ г. Холме // Памятники русской старины. — Вып. 7. — С. 68.
17. Иловайский Д. Данииль Романовичъ Галицкій и начало Холма // Памятники русской старины. — Вып.7. — С.2.
18. *Semkowicz A.* Krytyczny rozbiyr dziejyw Polskich Jana Długosza (do roku 1384). — Kraków, 1887. — S.130.
19. Грушевський М. Історія України-Руси... — Т.2. — С.381.
20. Січинський В. Вказ. праця. — С.5.
21. Там само. — С.6.
22. Там само. — С.9.
23. Так само.
24. *Ипатьевская летопись* // Полное собрание русских летописей. — М., 1998. — Т.2. — Стб. 763.
25. Шараневичь И. Указ. соч. — С.105.
26. Дашкевичь Н. Указ. соч. — С.90-91.
27. Иловайский Д. Указ. соч. — С.2. Саме у цього автора В.Січинський, очевидно, і запозичив дату початку розбудови міста, оскільки з подальшого тексту праці стає зрозумілим, що він користувався збірником у якому міститься стаття Д.Іловайського.
28. Грушевський М. Хронологія подій... — С.19.

В статье рассматривается содержание монографии В.Сичинского "Город Холм" (1941) в контексте важности изложенного исторического материала для изучения процесса возникновения и этапов становления этого города в эпоху средневековья для современных его исследователей.

Ключевые слова: Город Холм, средневековье, начала города, развитие, дискуссия, историография.

Отримано: 18.03.2004 р.

УДК 394(477.85/87)(091)

Павло Федака

Закарпатський краєзнавчий музей, м. Ужгород

ТРАДИЦІЙНЕ ЖИТЛОВЕ І ГОСПОДАРСЬКЕ БУДІВНИЦТВО ГУЦУЛІВ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО

На прикладі народознавчих праць В.Січинського розглядається традиційне житлове і господарське будівництво гуцулів, зокрема, колиб, замарок, зимівок, типів дворів.

Ключові слова: Українські Карпати, будівлі гуцулів, народне будівництво, колиба, стая, замарок, зимівка, гражда, двори.

Володимир Січинський належить до найвизначніших дослідників народного будівництва України, у тім числі регіону Українських Карпат, зокрема гуцульського.

Традиційні житлові і господарські будівлі гуцулів розглянуті вченим у його ґрунтовній праці "Dřevěně stavby v Karpatské oblasti", а замкнутий

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ І НАН УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО (США, УКРАЇНА, КАНАДА, ЄВРОПА)
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ У м. КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ –
ІСТОРИК, МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ, АРХІТЕКТОР,
ПЕДАГОГ УКРАЇНИ І УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
(ДО 110-РІЧЧЯ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО
УЧЕНОГО)

Збірник наукових праць за підсумками
Міжнародного наукового симпозиуму
(5-6 липня 2004 року)

Кам'янець-Подільський
2005